

26.05.2016 [Beograd](#)

Intervju Slobodan Šnajder: Ispali smo iz povijesti

Foto: prtscr ytb

Verujem jedino u Evropu regija, državne granice držim obsoletnim, podjednako kad su u pitanju ljudi, kao i knjige, kaže Slobodan Šnajder u razgovoru sa Nadeždom Gaće za Novi magazin

Pohvale za roman "Doba mjedi" koje dobija Slobodan Šnajder nisu uobičajene, pogotovo kad je reč o književnim kritičarima. Jedna od ocena je da ovaj roman predstavlja zaokruženu celinu moralnosti i identiteta. Sam Šnajder kaže da ga je pisao više od deset godina, toliko ga je nosio u sebi i sa sobom. Ovo je njegov drugi roman. Jedan je od najpoznatijih dramaturga na bivšem prostoru Jugoslavije čije drame "Hrvatski Faust", ili "Enciklopedija izgubljenog vremena", ili "Kamov, smrtopis", ili "Kost u kamenu", ili "Držičev san"... uvek su izazivale pozorišne ovacije, ali i velike polemike, nebitno da li je reč o srpskoj, hrvatskoj ili slovenačkoj javnosti. Tako je bilo na prostoru bivše Jugoslavije. Danas, nažalost drame mu se više i češće izvode u inostranstvu, nego na uslovno rečeno našem terenu.

U romanu "Doba mjedi" vi putujete kroz stoleća, pratite mnoge sudbine, sve je uzročno-posledično. Jesu li te sudbine naši pečatirani testamenti, tj. istorija?

Testamente sastavljaju oni koji imaju što ostaviti. U romanu opisane sudbine prije pripadaju onima koji su ili potpuno "ispali" iz povijesti, kao naši Volksdeutscheri, ili onima koji su u njoj ostali na neki skrajnut način. "Ostavinska rasprava" bila bi tu veoma kratka. No, sa druge strane, roman radi na onome što Nijemci zovu osiguranjem tragova baš takvih sudbina. Uzgred, u Hrvatskoj su neki dan, kao vrhunaravna mjera oporavka gospodarstva, ukinuti – pečati. Ima u tome dubljeg smisla: ova generacija neće ništa ostaviti idućoj, pa njezin testament ne treba ovjeravati pečatima.

Vaš otac i vaša majka Georg Kempf i Vera Kempf tako se zovu u romanu, a sami ste rekli da ne može samostalno opstati jedna ljudska polovina, dakle njihovi različiti životi uzeti zajedno su i vaš život. Da li vam je bilo teško?

Ono što je za njih bila budućnost za mene je sadašnjost, a sada već i prošlost. Ta im budućnost s pozicija njihove tadašnje sadašnjosti nije izgledala kao obećanje sreće (prisilno dizanje u Waffen-SS, istočno ratište, otac; jasenovačka depandansa Gradiška stara, koju jedan vrlo uspješni novokomponirani hrvatski pjevač rimuje s "kućom Maksovih mesara", u slučaju majke). Pa stari je jedva preživio, a i ona se jedva provukla. Tako gledano, sebe mogu smatrati djetetom sreće.

Pojedini kritičari skloni su tumačenju da vam je otac bliži, provokativniji..., ne delim taj sud, ali ipak uloga majke po nekima je suspregnutija... Otac je bio pesnik, da li je ta činjenica doprinela bliskijoj sponi?

Ne, već naprotiv. Jedva da sam ikada razgovarao sa ocem kao sin. Nije bio naročit otac, a i ja sam bio loš sin. Roman priznaje neke biografske činjenice, ali u tome nema ničeg što bi odlučivalo o njegovoj književnoj razini. Potonje se odnosi na sve što je u romanu biografsko i riješimo to jednom zauvijek: U novosadskim "Poljima" kritičar i pisac Srdan Srdić objasnio je sve u vezi sa "biografizmom" ovoga romana. Međutim, moglo bi se pomisliti, srž romana je o ratu, pa bi muški princip imao biti prevalentan. Ali i Vera Kempf, kako se u romanu zove majka, bila je borac. Upravo sam na jednom mjestu podigao spomenik partizanskim bolničarkama u četvrti i petoj ofenzivi. Možda će nekoga zanimati da je ono što tamo o njima piše pronađeno u izvještajima Waffen-SS-a Vrhovnoj komandi: te su žene, naime, bile njemačkim vojnicima nerješiva zagonetka, to jest nepojmljiva im je bila činjenica da nikada nisu napuštale ranjenike, pa ni onda kad je situacija i za njih bila beznadna. Ne zaboravimo da je Tito kao vojnik najveće priznanje dobio od – Heinriha Himmlera! Nikada ni od Staljina ni od Churchilla u tom obliku. Gorko je Himmler zalio što Tito nije bio njihov jer bi onda "njemačke stvari na Balkanu drugačije stajale!"

Uzgred, primjedbe koje navodite vuku na feminističku kritiku. Jednom sam na Slobodnom sveučilištu u Berlinu vodio razgovor sa studenticama kojega je zaključak bio da sam feministički pisac.

U romanu vi ste hroničar u liku nerođenog deteta, navijate, suprotstavljate se odlukama oca i majke. Takva uloga nije fikcija, a ni metafizika. Očigledno da vas je pitanje vašeg sazrevanja dovelo u poziciju iracionalno racionalnog.

Moglo bi se i tako formulirati. Nerođeni ne može intervenirati iako sve vidi. Tako je otprilike i s vrućim molitvama Nebu. Intervencija se očekuje odozgo. No, kod Nerođenog radi se o pokušaju jednog teološkog izvoda bez Boga, napose bez onoga Trojedinoga... On za sebe i svoje drugove kaže da svi oni žive u "svetim knjigama čovječanstva". Nota bene, svim knjigama! Jer, sve su svjetske religije dale neka rješenja o onome prije i onome poslije... Za one koji neće u ovom trenutku prekinuti čitanje intervju reći ću još da je Nerođeni velik poklonik Nietzschea i njegova koncepta "nevinosti samog postojanja"... No, on je polemički nastrojani poklonik jer tako neće kao "nevinost postojanje" možda uopće nema. Ovo, međutim, ne mogu objasniti u okviru novinskog intervju, pa pozivam da se čita knjiga.

Kako, kad se ona u Srbiji ne može nabaviti?

To je istina i pitanje je kada će se moći. Formalnosti oko uvoza tako su komplicirane da većina izdavača gubi svaku volju. To je jedna od radosti koje je nama naša borba dala. Moj izdavač Hašim Bahtijari (TIMpress), veoma verziran u svom poslu, imao bi o tome što reći.

Sudbinu majke i oca stavljate u kontekst igre slučaja. Po vama oni su mogli da budu i "krvni neprijatelji" da su se, na primer, sreli samo koji mjesec ranije. Koliko nas nepredvidljivost događaja određuje?

Ne da su tek mogli biti neprijatelji, oni bi naprosto, po odredbama svojih vojnih formacija, to morali biti; bilo je to na život i smrt. Nema tu: Može da bude, al ne mora da znači... U tim je životima ogroman udjel slučaja. Taj se susret, naime, NIJE dogodio prije vremena. No, pogledajmo samo koliko je rođenja odredio slučajni pogled u tramvaju u proljetni dan?

Seobe i deobe kao da nam ne dozvoljavaju da budemo u sadašnjosti, a o budućnosti i ne razmišljamo? Pa gde smo onda?

“Seobe” i “Deobe”, to su, ako se ne varam, Crnjanski i Ćosić, potonji iz svoje bistrije faze. Bilo ih je očito oduvijek, a nama je naša borba namrla nove o kojima nam je misliti. Napisao sam da na ovom prostoru u pravilnim vremenskim razmacima dolazi do protjerivanja velikih razmjera, do deoba pa onda seoba, da se pale kuće, da se zauzimaju tuđe kuće, skače na tuđe žene i to je onda gloriozna povijest za jedne, a teška nesreća za druge.

Dokle ćemo prelaziti sa jedne strane reke na drugu a da nam se ne dozvoli osnovno pitanje, zašto smo sada na levoj strani obale, pa na desnoj, i sve tako u krug?

Na lijevoj strani rijeke su bolji bukinisti (smijeh).

U Hrvatskoj i na prostoru bivše Jugoslavije smatraju vas za vodećeg dramatičara, ali “Hrvatski Faust” se u Hrvatskoj ne igra već 33 godine. Zašto se vaša kapitalna drama više ne igra u Hrvatskoj?

Kako to mislite? Pa, ne igra se nijedna moja drama. U mom rodnom gradu (iz kojeg sam se ispisao) nisam igran cijelo desetljeće. Što se mora počinuti da bi se zaradila desetogodišnja robija? Kažete 33 godine? Pa to je dovoljno da se rodi Spasitelj, da se raspne, a i da uskrsne. Kako ja mogu biti “vodeći dramatičar”? Eventualno najneigraniji dramatičar. No, i to je nešto. Jedina aktivna predstava u ovom trenutku je “na strani”, to jest “tamo daleko...”. U novosadskom Pozorištu mladih, to je “Enciklopedija izgubljenog vremena” u režiji Snježane Banović. Kad je izigraju, nastat će u tom pogledu – respective “vodećeg dramatičara” – totalan muk.

Sam “Faust” stavljen je u neki režim dugoročne otplate, ali očito je da neću dospjeti otplatiti zadnju ratu, premda sam već prilično poživio ili baš zato. Mogao bih vam dugo o tome, ali neću.

Tek ovo: “Hrvatski Faust”, napisan davne 1981, imao je tu nesreću da se dogodio u zbilji. Mislim da bi bilo jeftinije da se dogodio u laboratorijskim uvjetima predstave u Hrvatskom narodnom kazalištu. Uzmem li u pamet njegovo današnje vodstvo, mogu se samo nasmijati: tu se radi o gomili malograđana koja pliva u javnom novcu i kani to još dugo činiti, bez ikakvih stvarnih kvalifikacija, bez poziva... i ni za što drugo ih nije briga. Nemojte me krivo razumjeti: te su persone samo odslik šireg konsenzusa u “slučaju Šnajder”.

Razmišljate li o pisanju drugog dela “Hrvatskog Fausta” i šta bi vam bila tema? Gde biste smestili zbivanje drame? Ne čini li vam se da je sazrelo vreme da to uradite?

Ne spominjite mi vrijeme, tog nemilosnog krvnika. U kući krvnika ne govori se o užetu... Drugi dio Fausta kod Goethea spada u tzv. seniliju – pojam nema veze sa Alzheimerom, odnosi se na književnost treće dobi. Poznajem Goetheov spjev, koji nije mišljen da bude igran: to je zaista filozofska i politička srž jednog doba. Čujte stih: “Sa slobodnim pukom stajati na slobodnom tlu...”. Tu govori zakleti jakobinac. Ali možda bi on danas bio zakleti liberal, erazmovski intelektualac. Što se tiče senilije, sazio sam, padam sa grane.. za kompot spreman. Pravi hrvatski Faust nije dakako glumac, već pisac kakvog imamo u jednom primjerku, a vi pogadajte tko je to. Još ne znam: a) može li se to napisati, b) treba li to napisati, c) mogu li to napisati ja. No, možda se nakon 33 godine vratim na mjesto zločina, to jest u JDP, koje se još uvijek zove kako se oduvijek zvalo... a tako se zvalo od godine 1947, što znači da smo gotovo vršnjaci.

Kako vam izgleda danas književna i pozorišna scena u Srbiji?

Vidio sam tokom svoje januarske rezidencije u Beogradu (Kuća za pisce, op. N.G.) četiri predstave koje držim vrlo dobrim. Moguće je da je to bio jedan pametan izbor ljudi iz Beograda kojima vjerujem. Kazališta su bila krcata tzv. građanskom publikom, nije dakle bilo daka koji bi bježali od matematike. Što se tiče pisanja drama, uvijek će mi biti zanimljivo što sprema jedna Biljana Srbljanović ili Milena Marković...

Otkud pojava fašističkih i antisemitskih stavova u Hrvatskoj, koja je u EU?

Pa nije stara Europa (svakako vidjeti Krležinu zbirku eseja “Evropa danas”) nikakav antidot protiv fašizma i antisemitizma. Nisu li i Poljska i Mađarska u EU? Srbija još nije u EU, a ne mislite li mi valjda reći da tih “pojavnosti” kod vas nema? Mi smo svi u golemoj retorti koju je stara Europa ranih devedesetih začepila da vidi što će se skuhati. Ispala je krvava kaša, nikako ne američki “pot of nations”, a mi smo, u smislu mojega odgovora na vaše prvo pitanje, “ispali iz povijesti”.

Srpsko-hrvatski odnosi su u bivšoj Jugoslaviji činili okosnicu. Ni Hrvatska ni Srbija kao novonastale države ne umeju da balansiraju odnose. Šta je po vama jedan od glavnih razloga?

Zašto samo jedan kad su uvijek najmanje dva, jedan je ovdje, drugi je tamo, “tamo daleko...” gdje je sve dalja Srbija. S tom krpom u sredini koju svi natežu na svoja bedra, srditi supružnici u do jučer istoj postelji, a to je Bosna. Ja vjerujem jedino u Europu regija, državne granice držim obsoletnim, podjednako kad su u pitanju ljudi kao i knjige. Najbolje bi bilo kad bi se napokon shvatilo da nikakvi posebni “odnosi” nisu potrebni, u smislu njihove potpune deregulacije. Upamtite, politička klasa nikada nije riješila nijedan problem, a to zato što ih je sama izazvala. Lažljivi baron može samoga sebe izvući za perčin jedino u bajci.

I u Hrvatskoj i kod nas je na delu kreiranje tabloidnog mišljenja, stvaranje tabloidnog čoveka. Kako smo izgubili potrebu za individualnim stavom pojedinca, moralnim činom individue i kolektiviteta?

Nismo sigurno, naprotiv. Baš zato je ovo što vi držite izgubljenim najnasušnije. Savjetujem vam da šećete lijevom obalom, gdje su bolje i pametnije knjige. Dok vas ne pokupe. Vi ste se, Nadeždo, svojevremeno bavili Ćuruvijom. Valja se čuvati nerasvijetljenih stubišta. Što li je sve na takvima nalazio jedan Bogdan Bogdanović, dobre uspome!

Sudbina podunavskih Nemaca – folksdojčerima

Vaša saga o folksdojčerima koji su se doselili 1770 god. u ove predele, a koji su 1944. vraćeni po Hitlerovu dekretu u Nemačku, potresna je. Dajete potpuno drugačiju sliku o značaju zavičaja za njih, kao i ocenu da je sve to bilo nepotrebno.

“Moji Nijemci” iselili su u Bavariku, otkuda su bili došli prije gotovo dva stoljeća, na tadašnje granice Reicha koji se 1944. topio kao gruda snijega. Uvjeti toga “preseljenja” (dijelom konjskim zapregama) bili su jednako tako dramatični kao uvjeti njihova dolaska u XVIII stoljeću u okviru terezijanskih reformi. Divlji Zapad Karla Maya u usporedbi sa Slavonijom XVIII stoljeća jest kamilica. Još je gora bila represija koja je uslijedila 1945: tu je i opet većina morala platiti za ono što je počinila manjina. Faktično, jest počinila, o tome nema dvojbe. SS-divizija Prinz Eugen ostavila je zao trag npr. u Cetinjskoj krajini... a SS-divizija Handžar pustošila

je u Slavoniji... I zaista, neki su Nijemci krenuli za "šarenim svircem hamelinskim", kako je to opisano u romanu, a mi ga zovemo štakorolovcem, prema braći Grimm... Ali opet, to se ne odnosi na većinu Nijemaca koji su, kao i svaki manjinski narod, dugo bili lojalni vlastima, u ovom slučaju Kraljevini. Godine 45. dogodila se epizoda divljanja osvetničke pravde, te je, kao i u slučaju Židova 1941, bilo i opet po život opasno nešto posjedovati, npr. mlin, tvornicu. Komunisti nisu pojmlili da su im ti "naši Nijemci" mogli pomoći u industrijalizaciji: za njih su riječce kao šrafčiger, hauba, mort, šteker – materinji jezik. Taj narod živi u našim jezičnim varijantama kao mora lektora, tek kao lingvistička utvara koju valja progoniti. Viša historijska pravda nalaže da se na ovom mjestu sjetimo Adornova uvida da su tuđice Židovi jezika.

Poljski antisemitizam

Precizno oslikavate Poljsku u vreme Drugog svetskog rata. Prikazujete je tragično i ističete strašne poljske probleme, pre svega antisemitizam. Koliko dugo ste izučavali sudbinu Poljske?

Dugo, jako dugo za današnje prilike. Ne tako davno nasmijao me je jedan naš redatelj, ne više tako mlad kazališni radikal, koji je surfanjem od pet-šest dana po Wikipediji objavio gradu i svijetu da je riješio problem hrvatskog fašizma. Meni tako okultne sposobnosti nisu dane, ja sam štreber. Bio mi je sretan nalazak kad sam otkrio da ima mnogo izvora o poljskom antisemitizmu, sve meni teško shvatljivom (on se, naime, reproducira, iako Židova u Poljskoj najkasnije od 1968, gotovo i nema), koji uvelike postoje na njemačkom. Nijemci naročito ažurno prevedu svaki POLJSKI izvor o POLJSKOM antisemitizmu... Razumljivo, oni bi tako rado podijelili krivnju za te strahote.

Dakle, moj je rešerš uvijek obiman, a reći ću da mi to imponira i kod kolega. Tako sam vrlo pomno iščitavao roman "Let" Vladimira Arsenijevića, izvrsnu studiju o srpskom društvu između ratova... Mnogo je truda uložio i Velikić u "Islednika" i prima za to zaslužena priznanja odasvud. Još je važnija u tom našem književnom obrtu vlastita rečenica... ali ona se bez rada na izvorima vrti uprazno, što ćeš s njom kad se i bez nje može tako lagodno škrabuckati u ovoj kompjutorskoj eri?

autor: N. Gaće

izvor: Novi magazin

